

## GELENEKSEL AİLE DÜZENİ İÇİNDE BULGARİSTAN'DA YENİ BİR DİRENME GÜCÜ OLARAK TÜRK NÜFUS HAREKETLERİ

Prof. Dr. Beğlân TOĞROL  
İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

Berlin Andlaşması (1878) sonucunda, sağ kalmayı başarmış ve Anavatan'a göç edememiş olan Türkler, o güne kadar sahibi oldukları Rumeli'de, birden kendilerini "azınlık" statüsünde bulmuşlardır. Bulgaristan Türklerinin kaybedilen savaşların sonucunda imzalanmış olan andlaşmalara, Bulgaristan yönetiminin aksine, son derece saygılı oldukları, kendilerinden önce Bulgarların Osmanlı Devleti'ne yaptıkları şekilde, silâha sarılıp, komitacılık faaliyetine hiç girişmedikleri bilinmektedir. Şayet tercihlerini o yönde yapmış olsalardı, onu da mutlaka yaparlardı. Ancak, Rumeli'de geride kalan Türkler'in, ecdatlarının kanlarıyla sulanmış olan kendi öz topraklarını, bağlarını, bahçelerini ve nesillerin birikimi olan mal ve mülklerini terketmeyip, yazılı andlaşmaların kendilerine tanıdığı kapsamlı haklarını kullanarak, hayatlarını baba ocağında kendi işlerinde, güçlerinde geçirmek istedikleri, tercihlerini bu yönde yaptıkları anlaşılmaktadır. Anayurtlarının hududun hemen öbür yanında oluşunun da onlara manevî bir güvence verdiği muhakkaktır. Ancak, azınlık haklarını güvence altına alan bütün andlaşmalara rağmen, Bulgaristan İdaresi'nin onlara 114 yıl süresince yönelteceği hak, hukuk ve insanlığa aykırı davramışların vüs'atini herhalde o günler de pek tahmin edememişlerdir.

Bulgaristan Türkleri; 1877-1878 Türk-Rus Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1939-1945 İkinci Dünya Savaşı olmak üzere dört büyük savaşı ve bu savaş hallerinin önce ve sonra getirdiği her türlü olağanüstü durumları yaşamış bir halktır. Çileyle yoğrulmuş, şartlara ve ta-

biatına özgü direnç geliştirmiştir. '93 Harbi'nden başlayarak günümüze kadar Türklerin Bulgaristan'da başlarına gelen olaylara karşı, bu olaylarda Bulgarların çoğunlukla silâh ve şiddet kullanmalarına rağmen, silâha hiç başvurmadan bir takım tepki mekânizmaları geliştirerek direndikleri muhakkaktır. Aksi halde, bugün bir Rumeli veya Bulgaristan Türklüğünden bahsetmemiz mümkün olmazdı. Direnme yollarından en ekstrem'inin hiç bir çare kalmadığında, şerefiyle ölüm olduğu kabul edilebilir. Bunu göç ederek uzaklaşma, veya o yerde kalarak, ve bir Türk hasleti olduğuna gerçekten inandığım "sabır" merkeziizmasını sonuna kadar kullanarak kendisine karşı saygısını yitirmeden yaşamaya çalışmak olduğu şüphesizdir.

Ömer Lütfi Barkan, demografik determinantlarla ilgili bir yazısında (1953), "*Bir milletin kalkınmak iradesi ve bilhassa uzun yüzyıllar boyunca milletlerin ve kültürlerin istikbali meselesi bahis mevzuu olduğu zaman o memleket ve medeniyetlere has nüfus imkân ve şartları büyük bir ehemmiyet kazanmıştır*", demekte ve "*Türk soyunun varlığını muhafaza edebilmek için mümkün olduğu kadar bir araya toplanmaya, çoğalmaya ve milletlerarası amansız çoğalma yarışını kazanmaya ihtiyacımız vardır*", diyerek sözüne devam etmektedir. Kendisinin, bu görüşüne Bulgaristan'da azınlık statüsünde bulunan Türklerin de üstün sezgi güçleriyle ulaşmış oldukları ve nüfus şartlarını Bulgar'a karşı en önemli bir direnme mekânizması olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Türklüğe özgü örf ve âdetlerini ve "ben"liklerin korumaya en başından beri azimli olan Türklerin Bulgaristan'ın, iç işlerine fazla kulak asmadan, işlerine, güçlerine baktıkları ve mazbut bir aile düzenini kendilerine hayat tarzı seçerek zorluklara göğüs verdikleri anlaşılmaktadır.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşının başlamasından hemen önce Rusların Rumeli topraklarının "Slavlara" ait olduğunu ispatlamak üzere Rus yazar Teplov'a yaptırdığı incelemeler sonucunda Teplov'un verdiği rakamlar ilginçtir. Osmanlı Hükümetinin bu yazara atfen hazırladığı nüfus tablosundan (B. Şimşir, 1970), Rumeli'nin bütün kaza ve sancaklarındaki nüfus dağılışıında; sekiz sancaktan başta Filibe olmak üzere, Rusçuk, Varna, Tulça ve İslimiye sancaklarında Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. O günlerde toplam nüfusunun 3.309.950 kişi civarında olduğu belirtilen Bulgaristan'da, müslüman Türk nüfusunun 1.800.954 olmasına karşılık Bulgarların nüfusunun 1.509.595 olduğu anlaşılmaktadır. (İ. Alp, 1990) Böylece, oran olarak müslüman Türklerin, nüfusunun %57'sini Bulgarların ise, %43'ünü teşkil ettiği görülmektedir. Teplov'un bu

incelemesinin, Rusların Rumeli topraklarını Slavların hakimiyetine geçirtmek üzere delil toplama niteliğinde bir çalışma olmasından ötürü tarafsız olduğu da beklenemez. Buna rağmen, bu araştırmacının Türk nüfus oranını %57 olarak kabul etmesi gerçek oranın verilen bu rakamların çok üzerinde olduğunu düşündürmektedir. Hal böyle iken, Ruslar sun'i bir bahane ile Osmanlı devletinin başına '93 Harbi felâketini çıkarmış, nüfus çoğunluğu Türklerin elinde olduğu halde Rumeli, hiç bir hukukî mesnede dayanmadan Osmanlı'yı yıkma siyasetinin bir sonucu olarak, Türklerden koparıncasına alınarak Balkanlarda akisleri günümüze kadar uzanan bir boşluk ve düzensizlik devri başlamıştır. 114 yıl sonra aynı boşluk halâ devam etmektedir. '93 Harbi sonucunda ölen veya göç eden Türklerin nüfusunun 1.300.00 ilâ 1.350.000 civarında olduğu tahmin edildiğine göre ve Teplow'un sayılan esas alınırca, Bulgaristan'da 1878'de 450 ilâ 500.000 civarında Türk nüfus kaldığını söyleyebiliriz. Bulgaristan'da zaman zaman verilen nüfus istatistiklerinin doğru olmadığı muhakkaktır. Resmî olarak kendilerinin verdikleri 1946 nüfus sayımı istatistiklerinde müslüman Türk nüfusu 938.418 olarak gösterilmiştir. Bulgaristan'da komünist rejimin başlangıcından bu yana ise hiç bir resmî nüfus sayımında Türklerin sayısı bir milyondan fazla gösterilmemiştir. Bunun nedeni, *Rusya'da Bolşevik anayasasında olduğu gibi, bir milyonu aşan azınlıklara Bulgaristan'da kültürel bakımdan muhtariyet tanınması mecburiyettir*. Bulgaristan, Türklere bu muhtariyeti tanımamak için, Türklerin nüfusunu sürekli olarak olduğundan az göstermeye çaba sarfetmiştir.

Bulgar resmî istatistikleri 1920 yılındaki Türk nüfusunu 690.734 olarak göstermiştir. 1946'da yine resmî istatistikler Türk nüfusunu 938.418 olarak vermişlerdir. Kendi verdikleri rakamlara göre, 26 yılda Türk nüfus artış hızı binde onikidir. Nüfus artış hızında hiç bir çoğalma olmadığı farzederek ve yine Türklerin nüfus hızını binde oniki olarak onları verdiklerine göre kabul edersek, 1946'yı esas aldığımızda bile, 1989 yılında Bulgaristan'da Türklerin nüfusunun bir buçuk milyonun üstünde olması gerekirdi. Böylece, Bulgarlar kendi anayasalarının gereklerini dahi resmen çiğnemişler, Türklere hak ettikleri muhtariyeti vermemişlerdir. Kaldı ki Bulgar istatistikleri 1956 sayımında 8 ve yukarıdaki Türk nüfusunun sayısını 502.227 olarak, 8 yaşından küçük çocukların sayısını ise 150.000 olarak vermiştir. Bu oran Türk nüfus artışının o günlerde binde otuzüç civarında olduğunu göstermektedir. Böylece, kendi verdikleri rakamlarla dolaylı olarak resmen yakalanmaktadır. Kendi verdikleri 1946 sayısı olan 938.418 esas olarak alınırca, Bulgaristan'daki Türk nüfusun 1989'da 3.790.000 civarında olması gerekir. Bu rakamlara, kendilerinin Türk olarak ka-

bul etmedikleri Pomaklar, Türkçe konuşan Müslüman Kıptiler ve Gagavuzlar dahil değildir. Bunları da dahil edecek olursak, ve bunlara Makedonyalı ve diğer azınlıkları katarsak; 1987 nüfus sayımına göre Bulgaristan nüfusunun toplamı 8.949.600 olarak verildiğine göre, 1989'da Bulgarların kendi memleketlerinde, tıpkı 1876'da Bulgar Prensiğinin hazırlıkları yapıldığı günlerde olduğu üzere, azınlık durumuna geçtikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, Bulgar yönetiminin bu durumdan endişe ederek, yıllardır Bulgar asıllılar için doğumu teşvik edici tedbirler uygulamaya koyuldukları bilinmektedir. Bütün doğumu özendirici yasalara rağmen, Bulgar asıllıların nüfus hareketleri arzu edilen sonuca bir türlü ulaşamadığından Bulgaristan idaresinin bundan çok tedirginlik duyduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Jivkov'un hırçınlığının altında ırkçılığı kadar, bu gerçeğin de bulunduğu muhakkaktır. 1984'den itibaren Bulgar idarecilerinin dünyaya karşı sıklıkla yalana başvurarak ülkelerinde hiçbir Türk'ün yaşamadığını defalarca açıklamalarının bu kompleksten kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

10.4.1968 tarihinde Varna Partisi Aktifi önünde BKP Merkez Komitesi Sekreteri'nin 2000'li yıllarda Bulgarların azınlıkta kalabilecekleri endişesini dile getirmiş olması, 1970'de alınan 549 sayılı "gizli tedhiş ile milliyet ve din değiştirme" kararlarının, Türk nüfus hareketlerinden duyulan endişeden kaynaklandığına işaret etmektedir :

"Batılı bilim adamlarının istatistiksel incelemelerine göre 2000'li yıllara doğru Bulgarlar kendi vatanlarında azınlıkta kalabilir. Balkanlarda ikinci bir Kıbnos doğma ihtimaliyle (Yani Bulgar-Türk Federasyonu) karşılaşmamak için, her nevi önlemleri bu tehlikeye karşı almamız lâzım..." *10.4.1968 tarihinde Varna Partisi Aktifi önünde Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Venelin Kotsev'in konuşmasından...*

Bu konuşma daha sonra BKP Varna Komitesi Matbaasında basılarak diğer bölgelerdeki parti mensuplarına dağıtılmıştır. Yargılanmasını bekleyen Todor Jivkov'a, bir süre önce, Türkiye'deki Tempo dergisi yazarının, "Farklı ırklardan gelen Bulgar vatandaşları arasında ırka dayalı ayırmacılık yaptığı ve ırkçılığı körükleyerek vatandaşları birbirine düşürmüş olduğunu" ileri süren sorusuna, Jivkov'un şu yanıtı verdiği görülmektedir : "*Bakın, onların beni suçladığı durum Bulgaristan'da tam 4 milyon Bulgar'ın desteklediği bir durumdur*". (Tempo, sayı : 52, s. 23-29, 29 Aralık 1990). Böylece, Jivkov ırkçılıkla ilgili bir soruyu cevaplarken, dolaylı olarak, Bulgaristan'ın nüfus durumuyla ilgili çok önemli

bir açıklamada bulunmakta, 1987 nüfus sayımı neticelerine göre Bulgarların, kendi memleketlerinde gerçekten azınlık durumunda olduklarını bizzat kendi verdiği bu rakamlarla vurgulamaktadır. Bütün bu gerçekler karşısında, artık gerek basınının, gerek resmî kuruluşlarımızın, Bulgarların arzulan doğrultusunda, Bulgaristan'daki Türk nüfusunun genel nüfusa oranının yüzde on civarında olduğunu söylemekten vazgeçmeleri şarttır. Bu hem oradaki Türklerin menfaati için, hem de "hakikat" böyle olduğundan ötürü gereklidir. Bulgaristan'daki Türkler'in yüzde kırktan fazla, hatta yan yarıya olduğu; gerçek Bulgar nüfusunun ise artık "azınlık" durumuna düştüğü yapılan hesaplardan ve yetkili ağızların dolaylı olarak söyledikleri sözlerden anlaşılmaktadır. Eğer Bulgaristan'ın veya dünya devletlerinin buna bir itirazları varsa, "hodri meydan", tarafsız gözlemciler nezdinde Bulgaristan'da bir sayım yapılmalı, Türklerin gerçek nüfusları açıklanmalıdır. Bulunan sayıya 1989'da "zorunlu göç"le Türkiye'ye gönderilenler de ilâve edilerek bu husustaki hakikatlar aydınlığa kavuşturulmalıdır.

1989 yılında Gorbacev'in iki kelimeyle; "glasnost" ve "perestroika" diyerek 70 küsur yıllık zulüm duvarlarının yıkılmasına imkân verişinin ardından Bulgaristan Türkleri de bıkkınlık veren devlet teröründen kurtulmak ve Avrupa'da esen özgürlük melteminden nasiplerini almak üzere bir takım medenî eylemlere başlamışlardır. Şüphesiz, nüfus durumlarının artık müsait oluşu da onlara ilâve cesaret vermiştir. Önce bazı büyük elçiliklere sığınmalarla başlayan eylemler açlık grevleri ve protesto yürüyüşleriyle genişleyerek birden bütün Bulgaristan'ı sarmıştır. Türklerin yürüyüş düzenlerini o yürüyüşlere katılan bir görüşü tanığı şöyle anlatmaktadır.

*Beşer, altışar yaşlarındaki çocukları ilk sıraya koyardık, onların hemen ardına hamile gelinler dizilirdi onların arkalarında kadınlar yer alırdı, en arkada ise erkekler bulunurdu. Bazı yerlerde Türk bayrağı da taşınmıştı. Ancak, bu olay spontane bir olaydı. Aslında fanatik olarak görünmemek Türkiye bizi kışkırtıyor imajı yaratmamak, sadece Türk azınlık olarak, haklarımızı istemek için bu yürüyüşleri tertiplemiştik. Bizim silâhımız yoktu, çarpışmaya gitmiyorduk, biz demokrasi için yürüyüş yapıyorduk. Buna rağmen, maalesef kırmızı bereli özel timler silâh kullanmaktan çekinmediler (B. Toğrol, 1991)*

Çoluk, çocuk, genç, ihtiyar bütün Bulgaristan Türklerinin hep birlikte o günlerde hiç korkmadan büyük bir disiplinle gerçekleştirdikleri bu mükemmel

düzen, Bulgaristan'daki millî benliğine bağlı Türk ailesinin sağlam temeline dayandırılarak başarılmıştır. Bu medenî direniş, Jivkov ve yandaşlarını çileden çıkarmış, o mantıksız hiddetle ve aynı zamanda Türk nüfusu azaltarak onlardan kurtulmak gayesiyle, Türkleri utanç trenine zorbalıkla bindirerek ve mallarını gaspederek anavatanlarına postalamaya başlamıştır. Fakat bu olay onun sonu olmuş, nihayet, 10 Kasım'da Jivkov iktidardan indirilerek tutuklanmıştır : Dünya demir perde'nin son diktatöründen Türkler sayesinde kurtulmuştur.

### K A Y N A K L A R

- Alp, İlker (1990), Belge ve Fotoğrallarla Bulgar Mezalimi 1878-1989, Trakya Üniversitesi Yayınları : 90/1, Ankara.
- Barkan, Ömer Lütfü (1951-53), "Tarihî Demografi" Araşürmaları, Türkiyet Mecmuası, Cilt X.
- Şimşir, Bilâl (1970), Rumeli'den Türk Göçleri, C. II. Ankara.
- Toğrol, Beğlân (1991), Direniş, İstanbul, s. 116.